

EEN GOEDE OPSTAP NAAR UITSTAPPEN

Een instrument voor het organiseren en uitvoeren van een uitstapprogramma voor prostituees

door
Karin Bongers, Marielle Jansen en Vera Huijgens

versie
1.0

Referentie

Utrecht, mei 2011

VEILIGHEID DOOR SAMENWERKEN

INHOUDSOPGAVE

een goede opstap naar
uitstappen
versie 1.0
pagina 3/16

1	ACHTERGRONDEN	4
1.1	Waarom een uitstapprogramma?	4
1.2	Waarom dit instrument?	4
1.3	Hoe is dit instrument tot stand gekomen?	4
1.4	Inhoud	5
2	AAN DE SLAG	6
2.1	Hoe organiseer je een uitstapprogramma voor prostituees?	6
2.1.1	Initiatief nemen; de gemeente en een uitvoerende instantie	6
2.1.2	Doelgroep bepalen	6
2.1.3	Doelstelling bepalen	6
2.1.4	Samenwerking met ketenpartners vormgeven	7
2.1.5	Taken en verantwoordelijken Vastleggen	8
2.1.6	Landelijke en lokale regelgeving onderzoeken	8
2.1.7	Kosten	9
2.2	Hoe voer je een uitstapprogramma voor prostituees uit?	9
2.2.1	Contactfase	9
2.2.2	Oriëntatiefase	10
2.2.3	Uitvoeringsfase	11
2.2.4	Nazorgfase	13
2.3	Hoe evalueer je een uitstapprogramma?	13
2.3.1	Stel je evaluatiedoel vast	13
2.3.2	Zorg voor eenduidigheid in definities	14
2.3.3	Verzamel gegevens	14
2.3.4	Rapporteer en presenteer kort en krachtig de resultaten	15
2.3.5	Vervolg	15

1 ACHTERGRONDEN

1.1 WAAROM EEN UITSTAPPROGRAMMA?

Uitstappen uit de prostitutie is niet zo eenvoudig als het lijkt. Vaak gaat uitstappen gepaard met een langdurig traject. Uitstappen uit de prostitutie betekent in veel gevallen een levensverandering. Bovendien is er veelal sprake van meervoudige, complexe problematiek op verschillende leefgebieden¹. Woonplaats en sociaal netwerk hangen vaak samen met het werken als prostituee. Daarnaast spelen bijvoorbeeld schulden en psychosociale problematiek veelvuldig een rol.

Uit onderzoek van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (Het CCV) blijkt dat uitstapprogramma's een grote meerwaarde hebben voor de deelnemers. Een belangrijk kenmerk van een uitstapprogramma is de begeleiding door trajectbegeleiders. Zij geven structuur aan het aanpakken van de verschillende problemen. Daarnaast helpen ze deelnemers met het vinden van de weg in de wirwar van wetgeving, regels en bureaucratie. En misschien wel het belangrijkste: ze fungeren als vertrouwenspersoon voor de deelnemer.

1.2 WAAROM DIT INSTRUMENT?

In de afgelopen jaren is veel ervaring opgedaan met uitstapprogramma's in het kader van de Regeling Uitstapprogramma's Prostituees (RUPS). Deze regeling had als doel om gemeenten en instellingen te stimuleren een uitstapprogramma op te zetten voor prostituees die willen stoppen met de prostitutie en die hierin begeleid willen worden naar ander werk.

Om de kennis die bij de bestaande uitstapprogramma's is opgedaan te borgen, heeft het CCV een instrument ontwikkeld dat gemeenten en instellingen kan helpen bij het opzetten en uitvoeren van een uitstapprogramma. Bestaande uitstapprogramma's kunnen het instrument gebruiken om hun programma tegen het licht te houden en indien nodig aan te scherpen.

1.3 HOE IS DIT INSTRUMENT TOT STAND GEKOMEN?

In maart vorig jaar kreeg het CCV van het voormalige Ministerie van Justitie het verzoek om de RUPS te evalueren. Het onderzoek vond plaats tussen september 2010 en eind april 2011.

De volgende onderzoeksvraag stond centraal in het evaluatieonderzoek:

Wat zijn de succes- en faalfactoren van de verschillende uitstapprogramma's en op welke manier heeft een uitstapprogramma toekomst?

Om deze vraag te beantwoorden heeft het CCV gebruik gemaakt van verschillende bronnen. De subsidieaanvragen en de voortgangsrapportages die de aanvragers aan het ministerie hebben verstuurd heeft het CCV geanalyseerd. Daarnaast hebben groeps gesprekken met de aanvragers van RUPS plaatsgevonden, evenals interviews met trajectbegeleiders en ketenpartners. Ook hebben er gesprekken plaatsgevonden met de deelnemers van de uitstapprogramma's. Ook zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van gemeenten die niet beschikken over een uitstapprogramma.

De resultaten van deze evaluatie, met name de succes- en faalfactoren, zijn opgenomen in dit instrument.

¹ De leefgebieden zijn: huisvesting, financiën, sociaal functioneren, psychisch functioneren, zingeving, lichamelijk functioneren, praktisch functioneren, werk en juridische ondersteuning.

1.4 INHOUD

Het instrument is opgebouwd uit vier hoofdstukken. De hoofdstukken zijn zo geschreven dat ze zowel in samenhang als afzonderlijk kunnen worden gelezen.

Hoofdstuk 1 geeft een overzicht van de voorwaarden die moeten worden gecreëerd bij het opzetten van een uitstapprogramma. Dit hoofdstuk is vooral bedoeld voor de verantwoordelijke gemeentefunctionaris die de regie over het uitstapprogramma voert. Hoofdstuk 2 beschrijft de te volgen stappen bij het uitvoeren van een begeleidingstraject. Dit hoofdstuk is met name interessant voor degene die de begeleidingstrajecten vorm geeft. Dit zal in de praktijk een medewerker van de uitvoerende instelling zijn. Hoofdstuk 3 gaat in op het in kaart brengen van de resultaten van het uitstapprogramma. Het geeft beschrijving van de belangrijkste onderdelen van een evaluatie. Dit hoofdstuk is voor alle bij het programma betrokken actoren van belang.

2 AAN DE SLAG

2.1 HOE ORGANISEER JE EEN UITSTAPPROGRAMMA VOOR PROSTITUEES?

2.1.1 INITIATIEF NEMEN; DE GEMEENTE EN EEN UITVOERENDE INSTANTIE

Het initiatief om een uitstapprogramma te ontwikkelen kan bij iedere belanghebbende partij liggen. In de praktijk is dit vaak de gemeente of een (hulpverlenende) instantie die actief is in het prostitutieveld. Het heeft de voorkeur dat deze twee partijen betrokken zijn bij het organiseren van een uitstapprogramma. Het ligt voor de hand dat de gemeente de regie voert over het uitstapprogramma (zie ook Box 1). De gemeente kan afspraken maken met andere organisaties en er op toezien dat deze afspraken worden nagekomen. Een (hulpverlenings)organisatie die actief is in het prostitutieveld is onmisbaar bij het organiseren van een uitstapprogramma. Zij is op de hoogte van de doelgroep, de problematiek en de benodigde hulpverlening.

Box 1 Regierol gemeente

Informatiepositie

Voor het goed vervullen van de regierol heeft de gemeente een goede informatiepositie nodig en moet de samenwerking vorm krijgen. Een goede informatie positie betekent dat de gemeente op de hoogte is van de activiteiten van de betrokken organisaties en de behaalde resultaten, zoals het aantal deelnemers dat zij begeleiden en het aantal deelnemers dat is doorverwezen. De ketenpartners moeten de gemeente voorzien van deze informatie, maar de gemeente moet ook zelf deze informatie vergaren. Een goede informatiepositie is van belang voor het aansturen van de verschillende ketenpartners.

Vormgeven van de samenwerking

De regierol houdt ook in dat de gemeente verantwoordelijk is voor het tot stand komen van de ketensamenwerking. Zo moet er met regelmaat afstemming en informatie-uitwisseling tussen ketenpartners plaatsvinden. Het is belangrijk een gezamenlijk doel te hebben. Ketenpartners moeten zich committeren aan dit doel en open zijn over hun belangen.

2.1.2 DOELGROEP BEPALEN

Het is belangrijk om vooraf te bepalen op welke specifieke doelgroep het uitstapprogramma zich richt. Richt het programma zich op alle prostituees of op een specifieke sector (bijvoorbeeld raamprostitutie) of een specifieke doelgroep (bijvoorbeeld verslaafde prostituees). Dit is een belangrijke keuze voor het inrichten van het programma, omdat de verschillende doelgroepen met verschillende problematiek te maken hebben. Het is daarom ook belangrijk dat de instantie die het uitstapprogramma uitvoert affiniteit heeft met de doelgroep. Richt een programma zich bijvoorbeeld voornamelijk op straatprostituees, waarbij verslavingsproblematiek veelal een grote rol speelt, dan ligt het voor de hand dat een instelling voor verslavingszorg de uitvoering van het programma verzorgt.

2.1.3 DOELSTELLING BEPALEN

Het is noodzakelijk om vooraf te bepalen wat het doel is van het uitstapprogramma. Is je doel bereikt als alle prostituees ander (betaald) werk hebben? Of is je doel bereikt als een deel van de prostituees is uitgestapt en bezig is zich om te scholen? Of wanneer een of meer andere leefgebieden zijn aangepakt? Ook voor het bepalen van het succes van het uitstapprogramma is dit belangrijk. Een doelstelling als: "Het uitstapprogramma heeft tot doel zoveel mogelijk prostituees te laten uitstappen." is niet concreet genoeg. Het is onduidelijk wanneer het doel bereikt is. Beter is in dit geval: "Het uitstapprogramma heeft tot doel ten minste 35 prostituees meer (ten opzichte van de huidige situatie) uit te laten stappen binnen 2 jaar tijd."²

² Het is uiteraard afhankelijk van de doelgroep en beschikbare capaciteit of dit een realistische doelstelling is.

Om te bepalen of dit doel behaald is, moet ook een nulmeting worden uitgevoerd. Paragraaf 3.6 gaat hier verder op in.

Door de doelstelling concreet te maken en er een termijn aan te verbinden, wordt deze meetbaar. Ook is het belangrijk dat het doel realistisch is en dat betrokkenen er ook achter staan. Je moet er met andere woorden voor zorgen dat je doelstelling SMART wordt:

- Specifiek, wat wil zeggen dat de doelstelling eenduidig is
- Meetbaar, wat wil zeggen dat het al dan niet bereiken van het doel moet kunnen worden gemeten
- Acceptabel, wat wil zeggen dat alle betrokken actoren de doelstelling dragen
- Realistisch, wat wil zeggen dat de doelstelling haalbaar moet zijn
- Tijdgebonden, wat wil zeggen dat duidelijk moet zijn wanneer (in de tijd) het doel bereikt moet zijn

2.1.4 SAMENWERKING MET KETENPARTNERS VORMGEVEN

Dit is een essentiële voorwaarde voor een succesvol project in dit werkveld. Om invulling te geven aan een uitstapprogramma werk je als initiatiefnemers samen met de volgende organisaties

- politie
- GGD
- Maatschappelijk werk
- Andere hulp- en dienstverlenende instanties (zoals schuldhulpverlening en de dienst sociale zaken van de gemeente)
- Eventuele andere partijen, zoals uitzendbureaus of specifieke werkgevers

Veel van deze organisaties werken al samen voor de aanpak van andere problematiek, zoals de hulpverlening aan slachtoffers van huiselijk geweld. Deze structuren kun je gebruiken voor het opzetten van een uitstapprogramma.

SOCIALE KAART EN WACHTLIJSTEN IN KAART BRENGEN

Het is noodzakelijk om een goed beeld te hebben van de hulp- en dienstverlening in de regio. Beperk je hierbij niet tot de gemeentelijke grenzen, maar verken ook wat er in de regio is.

Denk bijvoorbeeld aan:

- Uitkeringsinstanties (Sociale Dienst, UWV)
- Schuldhulpverlening (Kredietbank)
- Instanties voor woonvoorziening (woningbouwcorporaties, maatschappelijke opvang, crisisopvang, urgentieloket)
- Instanties voor verslavingszorg
- Instanties voor geestelijke gezondheidszorg (GGZ)
- Instanties die kunnen bemiddelen naar werk: Reïntegratiebureaus en uitzendbureaus.

Box 2 Regionale samenwerking

Bekijk of er efficiencywinst te behalen is door regionaal samen te werken. Voor deelnemers biedt een programma met een regiofunctie voordelen. Dat geldt bijvoorbeeld voor deelnemers die verhuizen of die in een andere gemeente wonen dan waarin ze werken.

Bij het in kaart brengen van de hulp- en dienstverlening is het belangrijk om ook naar de wachtlijsten te kijken. Soms zijn deze zo lang, dat het zinvol is om een bepaalde vorm van hulp- of dienstverlening bij een andere organisatie in te huren of te overwegen bepaalde hulp zelf aan te bieden. Breng vooraf de mogelijkheden en onmogelijkheden van potentiële samenwerkingspartners in kaart. Op deze manier verklein je het terugvalrisico en voorkom je dat deelnemers aan het uitstapprogramma slachtoffer worden van stagnatie in het hulpverleningstraject.

Box 3 Publiekprivate samenwerking

Denk bij het aangaan van samenwerkingsverbanden ook aan mogelijke publiekprivate constructies. Een dergelijke samenwerking past vaak goed in de doelstellingen van uitzendbureaus of reïntegratiebedrijven om maatschappelijk verantwoord te ondernemen.

VASTE CONTACTPERSONEN AANSTELLEN

Zorg ervoor dat je voor iedere organisatie een vast contactpersoon hebt. Een vast contactpersoon zorgt ervoor dat je niet steeds hoeft uit te leggen om welke doelgroep het gaat en welke problemen daarbij komen kijken. Ook voor de doelgroep is het belangrijk dat er vaste contactpersonen zijn. Er kleeft nog altijd een stigma aan het beroep van prostituee, wat het voor prostituees moeilijk maakt er over te praten. Als je met vaste contactpersonen werkt hoeft de prostituee niet steeds opnieuw zijn of haar verhaal te vertellen.

2.1.5 TAKEN EN VERANTWOORDELIJKE VASTLEGGEN

Het uitstapprogramma staat of valt met de ketensamenwerking. Voor een goede ketensamenwerking is het nodig heldere afspraken te maken over ieders taken en verantwoordelijkheden. Dit geldt voor zowel de verwijzende instanties als de organisaties met wie een gemeente of instelling samenwerkt. Het is raadzaam afspraken formeel vast te leggen in een samenwerkingsovereenkomst. Als afspraken zijn vastgelegd kan de gemeente beter sturen en toezien op het nakomen van afspraken.

BELANGRIJKSTE TAAK: TRAJECTBEGELEIDER

De belangrijkste taak is die van de trajectbegeleider. Deze is doorgaans in dienst van de uitvoerende organisatie. Hij coördineert het hulpverleningstraject en vormt de schakel tussen andere hulpverleners en de deelnemer. Ook is hij de vertrouwenspersoon van de deelnemer. De trajectbegeleider 'coacht' de deelnemers door het uitstaptraject. In het volgende hoofdstuk gaan we in op de uitvoering van het uitstaptraject.

2.1.6 LANDELIJKE EN LOKALE REGELGEVING ONDERZOEKEN

Onderzoek de bestaande regelgeving alvorens een programma op te zetten. Verdiep je ook in lokale regelgeving en de regelgeving waaraan samenwerkingspartners zijn gebonden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan:

- Beleidsregels 'bijzondere bijstand' in je gemeente: Het is zeldzaam dat een deelnemer vanuit haar oude werk direct een nieuwe baan heeft. Voor een deel van de deelnemers is dit überhaupt geen realistisch doel. Daarom is het belangrijk te weten wanneer iemand in aanmerking komt voor een bijstandsuitkering.
- Urgentiebepaling woningzoekenden: Vaak is lokaal vastgelegd hoe je een urgentie voor woonruimte kunt aanvragen. Het is belangrijk om op de hoogte te zijn van deze procedure, zodat kan worden ingeschat of het vinden van nieuwe woonruimte realistisch is.
- Procedure schuldhulp en inkomensbeheer: Voor prostituees met hoge schulden is het belangrijk om in aanmerking te komen voor schuldhulpverlening. Hiervoor is het belangrijk op de hoogte te zijn van lokale procedures rondom schuldhulpverlening.
- Wet inburgering: Buitenlandse prostituees spreken de Nederlandse taal vaak onvoldoende. Via een inburgeringcursus kunnen zij de Nederlandse taal leren. Ook leren zij daar meer over de Nederlandse samenleving. Dit is noodzakelijk voor het vinden van een andere baan.
- B9-regeling: In de B9-regeling zijn juridische procedures rondom (aangifte) van mensenhandel geregeld. Op basis van deze regeling hebben slachtoffers van mensenhandel recht op een (tijdelijke) verblijfsstatus. Informatie over deze regeling is te vinden op www.b9-regeling.info.

2.1.7 KOSTEN

De kosten die de organisatie van een uitstapprogramma met zich meebrengt verschilt sterk per programma. Dit is afhankelijk van de reeds aanwezige samenwerking en hulpverlening. Wanneer de ketensamenwerking van de grond af moet worden opgebouwd kost dat vanzelfsprekend meer tijd en geld dan wanneer deze al goeddeels aanwezig is. Ook is het afhankelijk van de grootte van de doelgroep en de doelstelling die is vastgesteld.

De geschatte kosten van de uitvoering van een begeleidingstraject voor deelnemers met een gemiddelde problematiek bedragen 2750 - 4500 euro per deelnemer. Hierbij zijn de kosten voor het opzetten, dus voorbereidende organisatorische kosten niet meeberekend.

Uiteraard zijn de kosten ook afhankelijk van het aantal trajectbegeleiders die nodig zijn. Ook dit is weer afhankelijk van de doelgroep. Bij een doelgroep waar veel problemen spelen (zoals bij sommige tippelzones waar alleen verslaafde prostituees mogen werken het geval is), heeft een trajectbegeleider relatief weinig deelnemers onder zich. Het varieert van 10 tot 40 deelnemers per fte trajectbegeleiding.

2.2 HOE VOER JE EEN UITSTAPPROGRAMMA VOOR PROSTITUEES UIT?

Een uitstapprogramma is maatwerk. Per individu moet bekeken worden welke hulp noodzakelijk is en in welke volgorde problemen worden aangepakt. Een individueel uitstaptraject volgt in grote lijnen dezelfde fasering:

1. Contactfase
2. Oriëntatiefase
3. Uitvoeringsfase
4. Nazorgfase

Deze fasen worden in dit hoofdstuk uitgewerkt.

Overigens worden deze fasen in de praktijk niet altijd chronologisch doorlopen. Soms valt een deelnemer terug in een eerdere fase of worden twee fasen parallel uitgevoerd.

2.2.1 CONTACTFASE

Bekendmaken uitstapprogramma

Allereerst is het belangrijk de mogelijkheid tot uitstappen bekend te maken onder de doelgroep. Dit kan op verschillende manieren:

- Verspreiden van folders, brochures en posters op verschillende locaties. Denk hierbij aan opvanglocaties, 'huiskamers' voor prostituees en hulp- en dienstverlenende instanties.
- Op de website van betrokken organisaties.
- Organiseren van informatiebijeenkomsten voor prostituees.

Box 4 Waak voor moraliseren

Begeleiding bij uitstappen is één van de vormen van dienstverlening die je prostituees kunt bieden. Hulpverleners brengen deze mogelijkheid ter sprake wanneer zij bij de prostituee signalen opvangen dat deze zou willen uitstappen. Hulpverleners moeten ervoor waken teveel te handelen vanuit hun eigen normatief kader. Dat wekt weerstand op. Wanneer je als hulpverlener moraliserend overkomt werkt dit contra-productief.

Aanmelding

Prostituees kunnen op verschillende manieren worden aangemeld bij het uitstapprogramma. Dit kan bij de maatschappelijk werkers die outreachend (op locatie) werken en prostituees in deze contacten verwijzen naar het uitstapprogramma. Of via andere organisaties die de behoefte tot uitstappen signaleren en kunnen doorverwijzen naar het uitstapprogramma. Doorgaans zijn dit:

- GGD (sociaal verpleegkundige, SOA verpleegkundige)

- Politie (mensenhandelteam of prostitutiecontroleteam)
- Maatschappelijk werk

Het is dan ook belangrijk dat deze organisaties op de hoogte zijn van het bestaan van het uitstapprogramma. Daarnaast is het belangrijk dat zij weten wat het uitstapprogramma precies doet. Zorg er dus voor, dat zij goed op de hoogte zijn van het bestaan en de (globale) inhoud van het programma.

Er zijn ook prostituees die zich op eigen gelegenheid aanmelden. Zij hebben bijvoorbeeld via (oud)collega's gehoord van het programma, of er is al eerder (herhaaldelijk) contact gelegd door bijvoorbeeld maatschappelijk werk.

Box 5 Vertrouwensband

Investeer tijd om een vertrouwensband te creëren. Persoonlijk aandacht en het creëren van een vertrouwensband met de deelnemers is de meest genoemde succesfactor. Het is dan ook de eerste randvoorwaarde die moet worden gecreëerd. De deelnemers hebben in veel gevallen negatieve ervaringen gehad of zelfs trauma's opgelopen, die maken dat ze niet zomaar iemand in vertrouwen nemen.

2.2.2 ORIËNTATIEFASE

Intakegesprek

Na de aanmelding volgt het intakegesprek. Dit is meestal het eerste contact dat de prostituee heeft met de trajectbegeleider. Dit eerste gesprek heeft vaak een informeel karakter en dient vooral om kennis te maken, vertrouwen te winnen en na te gaan wat de prostituee beweegt om uit te stappen. De aanleiding van de hulpvraag wordt in dit gesprek duidelijk. Ook wordt globaal uitgelegd hoe een uitstapprogramma werkt.

Oriëntatiegesprekken

Na het eerste intakegesprek worden vaak een of meer vervolggelbesprekken gepland. Deze gesprekken zijn formeler. Naast het winnen van vertrouwen zijn deze gesprekken bedoeld om:

- het programma uit te leggen
- een beeld te krijgen van de huidige persoonlijke situatie
- te onderzoeken wat de deelnemer wil en kan
- de mogelijkheden en kansen te inventariseren

Box 6 Realistische verwachtingen

Het scheppen van realistische verwachtingen is een belangrijke randvoorwaarde voor succes en moet in de oriëntatiefase een belangrijke positie innemen. Deelnemers hebben vaak geen realistisch beeld van wat hun kansen op de arbeidsmarkt zijn en wat een realistisch salaris is. Bovendien hebben ze zelf vaak meer geld verdiend dan ze in de toekomst zullen verdienen. Ook de termijn waarop de deelnemer zijn of haar doel wil behalen moet worden besproken. Bij tegenslagen, al dan niet veroorzaakt door onrealistische verwachtingen, is de kans groot dat ze terugvallen en weer in de prostitutie belanden.

De huidige persoonlijke situatie wordt in kaart gebracht aan de hand van de volgende leefgebieden:

- huisvesting (onafhankelijkheid en veiligheid, woonvaardigheden)
- financiën (inkomen, onafhankelijkheid en veiligheid, werk en scholing)
- sociaal functioneren (sociale vaardigheden)
- psychisch functioneren (geestelijke gezondheid)
- zingeving (levens- of geloofsovertuiging)
- lichamelijk functioneren (lichamelijke gezondheid, verslaving)
- praktisch functioneren (taallessen, verslaving, werkvaardigheden, werk en scholing)
- daginvulling/werk- dagbesteding (werkvaardigheden, werk en scholing)

Hierbij wordt een inschatting gemaakt van de ernst van de problematiek en de mate waarin dit een belemmering vormt voor het uitstaptraject. Zo nodig wordt iemand eerst doorverwezen. Bijvoorbeeld wanneer sprake is van ernstige verslaving. Iemand moet dan eerst aan de verslavingsproblematiek werken, voordat instroom in het uitstaptraject mogelijk is. Overigens blijft iemand dan wel in beeld van het uitstapprogramma.

Box 7 Juridische kaders

In de oriëntatiefase moet ook gekeken worden naar de juridische kaders voor uitstapmogelijkheden. De volgende indeling van de doelgroep is daarbij relevant:

1. Prostituees die in Nederland mogen wonen, werken en een uitkering mogen ontvangen. Voor deze doelgroep kunnen instanties een alternatieve woonruimte regelen en een uitkering aanvragen. Vanuit deze nieuwe positie kan de prostituee onder begeleiding van de verschillende instanties op zoek gaan naar een nieuwe vorm van dagbesteding.
2. Prostituees die in Nederland mogen werken, maar alleen als zzp-er. Prostituees afkomstig uit Bulgarije en Roemenie vallen hieronder. Het is voor hen lastiger een andere vorm van dagbesteding te realiseren, omdat zij geen recht hebben op een uitkering en alleen als zelfstandige mogen werken.
3. Prostituees die niet in Nederland mogen wonen en werken. Voor deze groep is het regelen van een andere dagbesteding niet realistisch. Voor hen kan bijvoorbeeld terugkeer naar het land van herkomst onderdeel zijn van het uitstapprogramma. Voor deze groep geldt, dat slachtoffers mensenhandel recht hebben op een (tijdelijke) verblijfsstatus op basis van de B9-regeling. Zie www.b9-regeling.info voor meer informatie.

2.2.3 UITVOERINGSFASE

Opstellen trajectplan: doelen en termijn

De feitelijke begeleiding van de deelnemer begint met het opstellen van een trajectplan. Het trajectplan omvat een concrete omschrijving van de doelen en de termijn waarop de deelnemer deze wil bereiken. Deze doelen hebben vaak betrekking op een of meerdere leefgebieden.

Box 8 Begeleiding op maat

Omdat elke deelnemer andere behoeften, wensen en problemen heeft, is begeleiding op maat nodig. Stel samen met de deelnemer een trajectplan op, waarin je per leefgebied SMART de te bereiken doelen vastlegt. Dit betekent dat de begeleider doelen concreet moet formuleren en dat ze meetbaar moeten zijn. Ook is het belangrijk dat de deelnemer achter de doelen staat, dat de doelen realistisch zijn en dat onderling afspraken worden gemaakt over de termijn waarop ze moeten worden bereikt. Benoem indien mogelijk ook subdoelen, zodat de deelnemer zijn doel stapsgewijs kan bereiken.

In het kader van de hulpverlening is een intensieve samenwerking met (bijvoorbeeld) de volgende instanties van belang:

- Uitkeringsinstanties (Sociale Dienst, UWV)
- Schuldhulpverlening (Kredietbank)
- Instanties voor woonvoorziening (woningbouwcorporaties, maatschappelijke opvang, crisisopvang, urgentieloket)
- Instanties voor verslavingszorg
- Instanties voor geestelijke gezondheidszorg (GGZ)
- Instanties die kunnen bemiddelen naar werk: reïntegratiebureaus en uitzendbureaus

Overigens kan de uitvoerende organisatie ook zelf hulpverlening in huis hebben, zoals maatschappelijk werk of psychosociale hulpverlening (welzijnsinstellingen), verslavingszorg en psychiatrie (instellingen voor verslavingszorg). In Box 9 staat een overzicht van mogelijke activiteiten in een uitstapprogramma.

Box 9 Voorbeelden van activiteiten

Huisvesting

- aanvraag verblijfsvergunning
- Begeleiding bij het zoeken naar woonruimte

Financiën

- recht op uitkering
- belastingzaken regelen
- Begeleiding bij de aanvraag van een uitkering
- Begeleiding thuisadministratie
- Schuldhulpverlening
- Cursus budgetbeheer

Sociaal Functioneren

- Maatjesprojecten
- Sociale vaardigheidstraining
- Opbouwen relaties en vriendenkring

Psychisch Functioneren

- Sociaal emotionele hulpverlening (individueel en in groepen)
- Psychiatrische behandeling

Zingeving

- Weerbaarheidstraining
- Lotgenotengroepen

Lichamelijk Functioneren

- Verslavingszorg
- medische basiszorg (waaronder bestrijding infectieziekten)
- voorlichting gezondheid en verwijzing bij lichamelijke klachten

Praktisch Functioneren

- Zorgverzekering
- Cursus Nederlands
- Inburgeringscursus

Daginvulling / werk- dagbesteding

- Computercursus
- Beroepskeuzetest
- Sollicitatietraining
- Training werknemersvaardigheden
- Arbeidsbemiddeling
- Workshop competenties verhelderen
- Bekwamen werknemers- en vakvaardigheden
- Vrijwilligerswerk/stages

Overig

- aangifte doen
- begeleiding bij lopende politie- en rechtszaken
- sociaaljuridische hulpverlening

Hoewel de volgorde binnen een hulpverleningstraject van deelnemer tot deelnemer verschilt, ligt het voor de hand te starten met de basis. In geval van bijvoorbeeld verslaving is het goed eerst hier aan te werken. Ook wanneer een deelnemer schulden heeft is het goed eerst hiermee aan de slag te gaan.

2.2.4 NAZORGFASE

Het is belangrijk om deelnemers nazorg te bieden. Nazorg is als het ware de 'afbouw' van het hulpverleningstraject. Door bijvoorbeeld periodiek contact te hebben, wordt de kans op terugval verkleind.

Er zijn verschillende manieren waarop nazorg kan worden geboden:

- Ambulante zorg op de relevante leefgebieden. Dit kan door (telefonische) nazorgcontacten en gesprekken met een maatschappelijk werker, een begeleider of een zorgcoördinator.
- Jobcoach: Een jobcoach kan de deelnemer nog een tijd volgen bij het werk door middel van 'coaching on the job'.

De duur van de nazorg zal per deelnemer verschillen. Bij de een zal het traject na een paar gesprekken worden afgesloten, bij de ander is een periode van een jaar (of langer) noodzakelijk.

Naast ambulante begeleiding kan aanvullende ondersteuning wenselijk zijn. Denk hierbij aan:

- Maatjesproject
- Lotgenotengroep van vrouwen die ander werk hebben gevonden

2.3 HOE EVALUEER JE EEN UITSTAPPROGRAMMA?

Het evalueren van het uitstapprogramma geeft informatie over de effectiviteit van het programma. Dit is belangrijke informatie, omdat inzichtelijk wordt of de gestelde doelen zijn bereikt. Ook kan een evaluatie aanleiding zijn voor verbetering.

2.3.1 STEL JE EVALUATIEDOEL VAST

Voordat je begint met evalueren moet je het evaluatiedoel vaststellen. Dit leid je af van de doelstelling van het uitstapprogramma. Het is zaak het doel zo concreet mogelijk te formuleren (zie ook paragraaf 2.1.3).

Box 10 Voorbeelden evaluatiedoelstellingen

Het aantal prostituees dat naar een andere dagbesteding is begeleid, is twee jaar na invoering van het uitstapprogramma ten minste 30% hoger ten opzichte van de situatie vóór het uitstapprogramma.

óf:

Het aantal prostituees dat onvrijwillig in de prostitutie zit is twee jaar na invoering van het uitstapprogramma ten minste 30% lager ten opzichte van de situatie vóór het uitstapprogramma.

óf:

De looptijd van de begeleiding van een prostitutietraject is twee jaar na invoering van het uitstapprogramma ten minste 30% korter ten opzichte van de situatie vóór het uitstapprogramma.

Vanzelfsprekend hoef je je niet te beperken tot één doel en kun je ook meer doelen met je programma beogen.

2.3.2 ZORG VOOR EENDUIDIGHEID IN DEFINITIES

Om te kunnen bepalen of de doelstelling is bereikt is het belangrijk dat je eenduidige definities hanteert. Alle betrokken moeten deze definities kennen. Voor de evaluatie van een uitstapprogramma is het bijvoorbeeld belangrijk vast te stellen wat je verstaat onder 'uitgestapt'. Betekent uitgestapt dat de prostituee niet meer in de prostitutie werkt, maar nog wel begeleiding krijgt vanuit het programma? Of betekent het dat deze niet meer in de prostitutie werkt én het programma succesvol heeft doorlopen? Of is pas sprake van een succesvolle uitstap wanneer de prostituee een aantal maanden na afronding van het begeleidingsprogramma niet in de prostitutie werkt?

2.3.3 VERZAMEL GEGEVENS

Nulmeting en eindmeting

Om te kunnen onderzoeken of het uitstapprogramma het beoogde effect heeft (bijvoorbeeld 30 % meer uitgestapte prostituees na twee jaar) moet wel bekend zijn hoeveel prostituees in de oorspronkelijke situatie (dus zonder uitstapprogramma) uit het vak stappen. Dit onderzoek je met een *nulmeting*.

Als het programma voldoende tijd heeft gehad om zijn uitwerking te hebben (twee jaar is over het algemeen voldoende) kan een tweede meting (eindmeting) worden uitgevoerd. Door de resultaten van de nulmeting te vergelijken met die van de eindmeting, krijg je een indicatie van het effect van het programma.

Soms is het niet mogelijk om een nulmeting uit te voeren. Bijvoorbeeld omdat al is gestart met het programma. In dat geval kun je met terugwerkende kracht informatie verzamelen uit de voorafgaande periode, bijvoorbeeld uit bestaande registraties.

Box 11 Tussenmeting

Als je tussentijds al een indruk wil krijgen kun je een tussenmeting uitvoeren. Een dergelijke meting zegt waarschijnlijk nog weinig over het effect van het programma. Wel kan ze kinderziektes of knelpunten aan het licht brengen die met tussentijdse bijsturing kunnen worden opgelost.

Registratieformulier

Het is belangrijk dat je vooraf (dus voor de opzet van het uitstapprogramma) nadenkt over de gegevens die je nodig hebt voor je evaluatie. De meest voor de hand liggende gegevens zijn de in- en uitstroom. Maar ook achtergrondgegevens (zoals geslacht, leeftijd, de aard van de problematiek) kunnen belangrijk zijn om hierin mee te nemen. Als je bijvoorbeeld wil weten of je met het programma een brede doelgroep bereikt (zowel mannen als vrouwen, alle leeftijdsgroepen, alle sectoren), moet dit terug te vinden zijn in de registratie.

Box 12 Aansluiten bij vaste meetmomenten in organisatie

Wanneer je er voor kiest om op meerdere momenten gegevens te verzamelen is het goed om te weten hoe de sturingscyclus van de organisatie eruit ziet. De meeste organisaties kennen vaste momenten waarop ze rapporteren over de resultaten van de voorgaande periode. Het is de kunst de evaluatie hierop te laten aansluiten, zodat je kunt profiteren van reeds bestaande meetmomenten. Ook heeft dit als voordeel dat je op het juiste moment over feitelijke informatie beschikt. Dit kan bijvoorbeeld van belang zijn bij begrotingsbehandelingen.

Interviews of enquête

De gegevens die je haalt uit de registratie geven een indicatie van het effect van het uitstapprogramma. Ze worden krachtiger én gaan meer leven als ze worden ondersteund door aanvullende kwalitatieve gegevens.

Denk hierbij aan interviews met betrokken professionals. Maar ook aan gesprekken met deelnemers van het programma. Als de registraties geen positief resultaat laten zien, is het juist nuttig te spreken met prostituees waarvoor het programma niet tot uitstappen heeft geleid. Zo kom je er achter waar de knelpunten zitten, die je kunt gebruiken voor het aanscherpen van het uitstapprogramma.

Interviews of enquêtes zijn niet alleen nuttig ter ondersteuning van de kwantitatieve gegevens, maar leveren op zichzelf ook bruikbare informatie. Ervaringen van deelnemers en ervaringen over ketensamenwerking zullen met registraties bijvoorbeeld niet aan het licht komen, maar kunnen met (groeps)interviews wel goed in kaart worden gebracht.

2.3.4 RAPPORTEER EN PRESENTEER KORT EN KRACHTIG DE RESULTATEN

Het belangrijkste onderdeel is natuurlijk de rapportage en de presentatie van de resultaten. Doe dit kort en krachtig. Beperk je zoveel mogelijk tot de resultaten die antwoord geven op de evaluatievraag. Maak hierbij gebruik van bestaande rapportagemomenten. De resultaten van de evaluatie kunnen dan meegenomen worden in bijvoorbeeld het jaarverslag.

2.3.5 VERVOLG

Een evaluatierapport helpt je een gefundeerde keuze te maken over de voortzetting van het uitstapprogramma. Een programma dat in de evaluatie succesvol blijkt kan nog meer effect sorteren als het wordt uitgerold naar een bredere doelgroep of een ander of groter gebied. De evaluatie kan ook verbeterpunten aan het licht brengen. Bijstelling kan een programma dan sterker maken. De conclusie kan ook zijn dat voortzetting niet wenselijk is, omdat het programma nauwelijks resultaten oplevert.

Box 13 Voorbeeld evaluatie

De beleidsmedewerker open bare orde en veiligheid van gemeente X heeft vernomen dat er in zijn gemeente sprake is van veel onvrijwillige prostitutie. Om prostituees te begeleiden bij het zoeken naar een andere manier om in hun bestaan te voorzien wil hij een uitstapprogramma op gaan zetten.

Doel bepalen

De beleidsmedewerker stelt samen met de welzijnsorganisatie (die het uitstapprogramma gaat uitvoeren) het doel van het uitstapprogramma vast: 30% minder onvrijwillige prostitutie, twee jaar na start van de uitvoering, ten opzichte van de situatie waarin nog geen uitstapprogramma bestond. Dit doel wordt ook gebruikt voor de evaluatie.

Definities vaststellen

Samen met de welzijnsorganisatie bepaalt de beleidsmedewerker wat wordt verstaan onder 'onvrijwillige prostitutie'. Ze besluiten dat dit betekent dat de prostituee liever ander betaald werk zou willen doen en bereid is stappen te ondernemen om dit te vinden.

Verzamelen gegevens

Voordat de beleidsmedewerker begint met de organisatie van het programma, voert hij een nulmeting uit. Met deze nulmeting brengt hij in kaart hoeveel prostituees onvrijwillig in het vak zitten, vóórdat wordt gestart met het uitstapprogramma. Hij inventariseert eerst of hiervan al gegevens bekend zijn. Hij vindt een aantal landelijk uitgevoerde onderzoeken die hiervan een goede indicatie geven. Ook gaat hij na er hierover informatie in zijn gemeente wordt geregistreerd, bijvoorbeeld door organisaties die contact hebben met prostituees. Dit blijkt echter niet het geval. Hij besluit om informatie te verzamelen door de sociaal

verpleegkundige, die de meeste prostituees ziet in het kader van SOA-preventie en voorlichting. De verpleegkundige vraagt de prostituees tijdens de consulten die zij geeft of zij liever ander werk zouden willen doen en bereid zijn stappen te ondernemen om dit te vinden. Twee jaar nadat het programma is geïmplementeerd herhaalt hij de meting.

Analyse, rapportage en presentatie

Hij analyseert de gegevens en rapporteert over de resultaten aan het gemeentebestuur. Hij mag een toelichting komen geven op de belangrijkste conclusies tijdens de raadsvergadering.

Vervolg

Het programma blijkt de verwachtingen waar te maken: de doelstelling van 30% minder onvrijwillige prostitutie wordt behaald. Omdat ook andere gemeenten in de regio geïnteresseerd zijn zal het programma in de toekomst regionaal worden doorontwikkeld.